

OLASZ Lajos*
A Magyar Királyi Csendőrség
részvétele a légoltalomban, a II. világháború éveiben

(Participation of the Hungarian Royal Gendarmerie
in civil air defense, during the World War II.)

Absztrakt

A Magyar Királyi Csendőrség ugyan nem kapott központi szerepet a polgári légoltalom megszervezése, kiépítése terén, de a második világháború időszakában saját közbiztonsági teendői ellátása, a vidéki települések légi támadás elleni védelmével kapcsolatos sokirányú feladatai elvégzése révén széles körben bekapcsolódott a légoltalmi tevékenységbe. Jelentős mértékben hozzájárult az ellenséges légitámadások okozta károk és személyi veszteségek megelőzéséhez, illetve csökkentéséhez, a közbiztonság fenntartásához, a gazdasági tevékenység és a hétköznapi élet menetének fenntartásához.

Kulcsszavak:

Magyar Királyi Csendőrség ; légoltalom ; légvédelmi kerületi központ ;
Országos Légvédelmi Parancsnokság ; Légoltalmi Liga

Abstract

Although the Hungarian Royal Gendarmerie did not play a central role in the organization and construction of civil air defense, it became widely involved in air defense activities during the Second World War by performing its own public security duties and performing its multifaceted tasks related to the protection of rural settlements against air attacks. It has made a significant contribution to the prevention and reduction of damage and personal loss caused by hostile airstrikes, to the maintenance of public safety, to the maintenance of economic activity and to the course of everyday life.

Keywords

Hungarian Royal Gendarmerie ; air protection ; air defense district center ;
National Air Defense Command ; Air Defense League

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID)

<https://orcid.org/0000-0002-4463-3251>

Institutional attachments

= Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society*

of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

@: olasz@jgypk.u-szeged.hu

DOI : [10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.63-102.p](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.63-102.p)

A légtalom kiépítése, szervezete és tevékenysége

A repülőtechnika első világháború alatti gyors fejlődése, a szembenálló felek hátországa ellen végrehajtott bombázások előrevetítették, hogy egy következő háborúban a harcoló államok egész területe, gazdasága és a polgári lakossága is légítámadások célpontjává válhat. A katonai szakértők szerint a haditermelés, a közigazgatás és a közellátás megbénítása, illetve a lakosság megfélemlítése fontos összetevője lehet a háborús győzelemnek. Lépések történtek ugyan nemzetközi egyezmények létesítésére, melyek tiltották a polgári létesítmények rombolását, 1932-ben azonban a Népszövetség leszerelési bizottsága is elismerte, hogy ezek a szerződések nem tudják garantálni a civil lakosság biztonságát, ezért minden országnak magának kell megfelelő önvédelmet kiépítenie. A legtöbb európai országban már az 1920-as években intézkedéseket tettek a hátország védelmének megszervezésére. Megszületett a légtalom (korabeli elnevezéssel: passzív vagy polgári légvédelem), amely összefogta mindazokat az elveket, rendszabályokat, szervezeteket, eljárásokat, létesítményeket és eszközöket, melyekkel a hátország elleni ellenséges repülőátadások megelőzhetők, vagy a bekövetkező bombázások okozta anyagi károk és személyi veszteségek csökkenthetők, illetve a gazdaság, a közigazgatás és a hétköznapi élet menete minél gyorsabban helyreállítható.¹

Magyarországon különleges jelentőséget kapott a légtalom kiépítése, mert a trianoni békediktátum haderőt korlátozó szigorú előírásai teljesen kiszolgáltatottá tették az országot a szomszédos államok légi erőinek. A 10 legnagyobb város (Szolnok kivételével) alig 10 percnyi repülőútra feküdt az új államhatároktól, de a csehszlovák, román vagy jugoszláv gépek az ország többi pontját is rövid idő alatt elérhették. A helyzetet súlyosbította, hogy a nemzetközi előírások nemcsak a légierő felszámolását írták elő Magyarország számára, hanem a kifejezetten védelmi célokat szolgáló fegyverzet, felszerelés (légvédelmi tüzéség, gázvédelmi eszközök) tartását is korlátozták. Ilyen körülmények között nagy jelentőséget kaptak a védekezés „passzív” (polgári) módozatai. A légtalom megszervezése már az

1920-as években megindult. Ennek irányítását kezdetben a Légügyi Hivatal (LüH), majd az 1933-ban felállított Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) látta el. Az 1935-ben kiadott légvédelmi törvény minden 14 és 60 év közötti állampolgár számára (nemtől függetlenül) légvédelmi kötelezettséget írt elő. A légitámadás elleni védekezés szakmai alapelveit és eljárásait az 1936-ban kiadott *Légoltalmi Utasítás* tartalmazta.²

A lakosság légoltalmi felkészítését, az önvédelmi feladatok ellátásához szükséges képzését, illetve a lakóházak védelemének megszervezését az 1937-ben létrehozott Légoltalmi Liga irányította, mely a következő években minden nagyobb településen helyi csoportot alakított. A légoltalom országos kiépítésének anyagi alapját az 1938-ban meghirdetett győri program teremtette meg. A következő évtől külön címszó alatt jelentősebb összegek kerültek be minden település költségvetésébe. A légitámadás elleni védekezés kiépítésének jogi háttérét az 1939-es honvédelmi törvény biztosította. Ez, a személyes légvédelmi kötelezettség korhatárát 70 éves korra emelte, és előírta, hogy a társadalom minden tagja részesüljön légoltalmi alapképzésben. Új *Légoltalmi Utasítás* nem készült, helyette 1939-től az egyes konkrét tennivalókat a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium (HM) által kiadott rendeletek rögzítették. Elsőként 1939. VI. 17-én jelent meg az a rendelet, amely a legújabb tapasztalatok figyelembe vételével szabályozta a légoltalom megszervezését.³

Számos európai országtól eltérően a magyar polgári légvédelem nem a hadsereg, a rendőrség, a csendőrség vagy a tűzoltóság, nem valamilyen félkatonai milícia vagy politikai mozgalom keretei között épült ki, hanem egy új, önálló szervezetben öltött testet. Ez katonai szakmai irányítás mellett, a közigazgatási hatóságok, a rendvédelmi szervek, a vállalatok, illetve a lakosság önvédelmét szervező társadalmi egyesület közreműködésével az állampolgárok széleskörű részvételére épült. Arról szakmai viták folytak, hogy az operatív feladatok végrehajtását ki irányítsa. Voltak olyan vélemények, hogy azt a csendőrségre kellene bízni. Ez biztosítaná az országosan egységes fellépést, a kellő fegyelmet és hatékonyságot. A csendőrség a helyi tűzolt-

tóságra, leventékre és cserkészekre, illetve a nemzeti munkaszervezetre támaszkodva látná el ezt a feladatát. A légoltalomban való közreműködéshez magát a csendőrséget is megfelelően fel kellett készíteni. Ezért különböző testületi fórumokon, szaklapokban a korábbinál többet foglalkoztak a légi háború kérdéseivel.⁴

A Magyar Királyi Csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett fegyveres őrtesület volt, melynek alapfeladatát a személy- és vagyónbiztonság megóvása, a közbéke és közrend fenntartása, a lakosságot fenyegető veszélyek, károk megakadályozása, a törvények és más hivatalos rendelkezések betartatása, illetve az ezek ellen vétők hatóság elé állítása képezte. A csendőrség illetékessége a városok kivételével az ország egész területére kiterjedt. A belügyi tárca azonban bizonyos esetekben felhatalmazta a csendőrséget arra is, hogy a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok esetében is részt vegyen a közrend, közbiztonság fenntartásában, elsősorban a külterületen, egyes esetekben kivételesen belterületén is.⁵

Végül azonban a légoltalmi feladatok ellátásába elsősorban a rendőrséget, és szakmai érintettsége révén a tűzoltóságot vonták be. Egyrészt azért, mert a légoltalom szervezése, végrehajtása alapvetően hatósági jellegű jogkört igényelt, a csendőrség pedig nem hatóságként működött. A csendőr ugyan bizonyos szituációkban felléphetett rendőri közegként, hatósági kompetenciákkal azonban nem rendelkezett. A rendőrségnél egy kézben volt az intézkedés elrendelése és a végrehajtás. A csendőrség esetében hatósági intézkedési jogkörrel a helyi közigazgatási vezetés (alispán, főszolgabíró, jegyző) rendelkezett. A csendőrség csak ezek felhívása, megkeresése nyomán léphetett fel a légoltalommal összefüggő rendelkezések végrehajtására. Másrészt, az első világháború és az azt követő helyi háborúk tapasztalatai alapján az ellenséges légitámadások szempontjából elsősorban a nagyvárosokat tartották veszélyeztetettnek (államigazgatási objektumok, ipari negyedek, közlekedési csomópontok), ahol a közrend védelmét a rendőrség látta el. A csend-

ország működési terepéül szolgáló vidéki területek, kisebb települések esetében nagyobb arányú bombázásokkal nem számoltak.⁶

A légvédelem és a légoltalom egységes irányítását a honvédelmi miniszter látta el, aki ezt a jogkörét 1941-ig az OLP szervein keresztül gyakorolta. A különböző intézkedések kiadása kapcsán a HM folyamatosan konzultált a többi érintett tárccával, mindenekelőtt a Magyar Királyi Belügyminisztériummal (BM). A háborús tapasztalatok nyomán 1941-ben szétválasztották a légítámadás elleni védekezésre vonatkozó parancsnoki és hatósági hatásköröket. A katonai légvédelem vezetését az 1941. VI. 1-jén felállított I. légvédelmi hadtest parancsnoksága vette át. A hatósági feladatköröket, a polgári légoltalom szervezését a HM VI. csoportfőnöke látta el. Az országos vezető szervek területi szakközegei a honvéd hadtestek légvédelemi parancsnokai, illetve légoltalmi előadói voltak.⁷

A légoltalom három fő tevékenységi körre tagolódott, a hatósági, az építményi légoltalom és a lakossági önvédelem. A hatósági légoltalom (vagy közérdekű légvédelem) a városok és községek védelmét biztosította. Az egyes településeket a veszélyeztetettség mértéke, katonai, igazgatási vagy gazdasági szerepük figyelembevételével három osztályba sorolták. Az „A” osztályba a légítámadások által elsősorban fenyegetett nagyvárosok, az állami élet, a haditermelés, a gazdasági tevékenység szempontjából legfontosabb centrumok kerültek. Ide tartozott Budapest és a törvényhatósági jogú városok. A fővárost és a közvetlen szomszédságában lévő rendezett tanácsú városokat, illetve községeket *Légoltalmi Budapest* néven egy közös védelmi rendszer fogta össze. A „B” osztályba azokat a településeket sorolták, amelyek nem számítottak elsődleges célpontnak, de a kiemelt centrumok közelsége miatt komoly veszélyben voltak, és bombázásuk helyi szinten jelentős gazdasági, társadalmi károkat okozhatott. A „C” osztályba került minden 10 000 főnél népesebb város és község. 1940-ben felállítottak egy új, „D” osztályt, mely az 5 000 főnél népesebb, gazdaságilag fontosabb, nagyobb iparteleppel, közlekedési csomóponttal rendelkező községeket tartalmazta. 1941-ben az „A” osztály 31, a „B” 35, a „C” 25 és a „D” 26 települést tartalmazott.⁸

A községek légtalmának gyakorlati kiépítése 1939-ben kezdődött. A német–lengyel, illetve a szovjet–finn háború tapasztalatai felhívták a figyelmet a kisebb települések légitámadás elleni védelmének fontosságára. Erre reagálva, Magyarországon a városokhoz hasonlóan a veszélyeztetettség mértéke szerint a községeket is „A”, „B”, „C” osztályba sorolták, és előírták számukra, hogy ennek alapján milyen védelmi intézkedéseket kell megvalósítaniuk. A nagyobb egyenletes beépített területtel rendelkező falvak légtalmát önállóan, a kisebb, 1 000 fő alatti településeket pedig községcsoportok kialakításával szervezték meg. Az 1941-ben kiadott új rendelkezések szerint 15-36 szomszédos ház képezett egy házcsoportot, 10-20 házcsoport pedig egy háztömböt. A házcsoportok (a lakóházi önvédelem mellett) egy 5-6 fős központi tűzoltó rajjal, a háztömbök pedig 14-15 fős tűzoltó és mentő egységgel rendelkeztek. A tartalékot a település központi szervezete, illetve a védelmi célokra felhasználható békeszervezetek (helyi tűzoltóság, egészségügyi szolgálat, Zöldkereszt) jelentették.⁹

Az építményi (ipari, intézményi) légvédelem és légoltalom az ipari, kereskedelmi vállalatok, bányatelepek, a közlekedési és hírközlési létesítmények, a közigazgatás, a kultúra, az egészségügy és lakosság-ellátás fontosabb intézményeinek védelmét biztosította. Ezeket gazdasági, társadalmi jelentőségük szerint három kategóriába sorolták. Az I. csoportba az országos jelentőségű objektumok: a törvényhozás, a kormányzat, a bíróságok, a honvédség és a rendvédelmi szervek használatában lévő létesítmények, a legjelentősebb hadiüzemek, a bankok, a közlekedési és hírközlési hálózat (MÁV, MAHART, Posta), a kiemelten fontos kulturális intézmények (MTA, Nemzeti Múzeum, egyetemek) kerültek. A II. csoportot a közigazgatás és közellátás, az igazságszolgáltatás, a pénzügy, a kultúra és egészségügy helyi jelentőségű intézményei (iskolák, templomok, kórházat), a közművek és a kisebb vállalatok, valamint a nemzeti vagyon szempontjából értékes helyi objektumok képezték. A III. légtalmi csoportba alapvetően a lakóházak tartoztak – a légoltalom harmadik tevékenységi köre ezek védelmét jelentette. A HM pontosan meghatározta, hogy az egyes települési osztályoknál

és építmény csoportoknál milyen mértékű légoltalmat kell kiépíteni, milyen rendszabályok bevezetésére van szükség. Az „A” légoltalmi osztályba tartozó települések és az I. csoportos építmények védelmét közvetlenül a HM VI. csoportfőnöksége felügyelte.¹⁰

A hatósági légoltalom egységeit jelentő közületek (megyék, városok és községek) élén megfelelő jogkörrel rendelkező légoltalmi vezető állt: a megyékben az alispán, a városokban a polgármester, a járási székhelyeken a főszolgabíró, községekben a jegyző. Munkájukat, az elnökségük alatt működő légoltalmi bizottság támogatta. A megyei bizottság tagjai voltak: a területileg illetékes honvéd hadtest légvédelmi parancsnoka, illetve légoltalmi előadója, a csendőrség legmagasabb helyi (kerületi vagy osztály-) parancsnoka, az illetékes rendőrfőkapitány, a megyei tűzrendészeti, illetve a testnevelési és népgondozó felügyelő, a vitézi szervezet és a Nemzeti Munkaszervezet vezetője, megyei városok polgármesterei, a járási főszolgabírók. A városi bizottság tagjai közé tartozott a hadtest légvédelmi parancsnok, illetve légoltalmi előadó, a városi rendőrkapitány, a tűzoltóság vezetője, a vitézi szervezet és a Nemzeti Munkaszervezet vezetője, a szakigazgatási szervek képviselői, a tiszti orvos, a főmérnök, a Vöröskereszt és Légoltalmi Liga képviselője. Meghívottként részt vettek a bizottság munkájában a közüzemek, ipartelemek, intézmények szakmai testületek és társadalmi egyesületek küldöttei is.

A légoltalmi vezető végrehajtó szerve, a védekezés operatív irányítója a légoltalmi parancsnok volt. A városokban a rendőrkapitány, a községekben, ahol nem volt jelen a rendőrség, a jegyző töltötte be ezt a posztot. Ha ez nem volt megoldható, pl. a körjegyzőségek egyes településein, ott a helyi önkéntes tűzoltóság parancsnokát bízták meg vagy a főszolgabíró nevezett ki egy mozgósítás hatálya alá nem eső, katonaviselt férfit. Építmények (vállalatok, intézmények) esetében a légoltalmi vezető általában a tulajdonos vagy annak képviselője volt, a légoltalmi parancsnok feladatait pedig a hadiüzemi parancsnok vagy az igazgatóság erre a célra kinevezett tagja látta el.¹¹

A hatósági és építményi légoltalmi szervezet négy végrehajtási egységre tagolódott. A megelőző szolgálatok közé tartoztak

a légi figyelő, a riasztó, az elsötétítő és a kárfigyelő egységek. A mentő szolgálatokat a tűzoltó, az egészségügyi, a gázvédelmi és a műszaki mentő osztagok képviselték. A romeltakarítás és a kárhelyreállítás feladataira külön munkásegységeket szerveztek. A negyedik feladatkörbe sorolták a légoltalmi segélyosztagok munkáját, az irányítótörzsek, a kommunikáció (hírközlés, futárok), valamint a rendfenntartó segédrendőrség tevékenységét. A hatósági légoltalmi szolgálat tagjai az általános honvédelmi kötelezettség alapján behívott katonai mozgósítás által nem érintett, más polgári honvédelmi szolgálatot, köz- és szakigazgatási, illetve hadiüzemi vezető feladatokat el nem látó, jellemzően 46–60 év közötti férfiak voltak. A háború során azonban egyre nagyobb számban vettek igénybe 18–21 éves fiatalokat (cserkészeket, leventéket), illetve nőket is. A légoltalmi szolgálat 1943-ig napi váltásos rendszerben működött, 12 órás szolgálattal. Az angol–amerikai légierő rendszeressé váló átrepülései nyomán azonban, 1943 végén fokozatosan áttértek az állandó szolgálatra, fél éves behívással, laktanyaszerű elhelyezéssel.¹²

A lakóházi önvédelem gyakorlati kiépítése 1939-ben indult. A települések egyenletesen beépített belterületén a 20 lakónál (1943-tól a 10 lakónál) nagyobb létszámú épületekben házi légoltalmi őrséget kellett felállítani, amely általában 7–21 főből állt. Az őrség parancsnoka és helyettese központi kiképzést és hatósági jogkört kapott. Az őrség feladatkörébe elsősorban az elsötétítés, a riasztás, az elsősegélynyújtás és a tűzvédelem, valamint a rendfenntartás tartozott. A házi őrségek tagjait lehetőség szerint a hatósági szolgálathoz hasonló módon választották ki, de szükség esetén 14 és 70 éves kor között minden lakót igénybe lehetett venni. A lakóházak önvédelmét a Légoltalmi Liga szervezte.¹³

Légoltalmi feladatok ellátása a Magyar Királyi Csendőrség rendszeres szolgálata keretében

Noha a légoltalom ellátása alapvetően nem a Magyar Királyi Csendőrségre épült, a szervezés és a végrehajtás terén jelentős szerep jutott testületnek is. A nagy kiterjedésű városok esetében

a rendőrség elsősorban a belterületen volt illetékes, a külterületen, a települést övező tanyavilágban a rend fenntartása a csendőrségre hárult. Csongrád megyét tekintve, Szentesen a megyeszékhelyen osztály-, szárny- és szakaszparancsnokság működött, és egy 10 fős lovas őrs állomásozott a városban. Csongrádon 9 fős lovas őrs tartózkodott. Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú városban egy 10 fős lovas őrsöt, a városhoz tartozó Mártélyon 9 gyalog csendőrt, a Kutasi tanyaközpontban pedig 10 lovas csendőr helyeztek el. A csendőrség jelenléte a légoltalomba való bekapcsolódást is jelentette. A városok légoltalmi parancsnokai (a rendőrkapitányok) a rendvédelmi szervek közötti együttműködés keretében szakközegként bevonták a helyi csendőr-parancsnokságokat a légoltalom előkészítő, szervező munkálataiba, az őrsöket pedig a végrehajtásba. A városok külterületére telepített őrsök állománya felett közbiztonsági szempontból a városi rendőrkapitány rendelkezett, az állomány azonban katonai, fegyelmi és személyi ügyek tekintetében továbbra is az előjáró csendőr-parancsnokságok hatáskörébe tartozott. A két terület köteles volt kölcsönösen tájékoztatni egymást a folyamatban lévő ügyekről.¹⁴

A községi légoltalom kiépítésének fő szervezője és ellenőrzője a járási főszolgabíró volt, aki a székhelyeül szolgáló községben települési légoltalmi vezetői feladatokat is ellátott. A főszolgabíró elsőfokú közigazgatási hatósági és rendőrhatalommal felhatalmazással rendelkezett, igazgatásrendészeti és közbiztonsági rendészeti jogokat gyakorolt, valamint kihágási ügyekben első fokú rendőri büntetőbírósként működött. A légoltalommal kapcsolatos jogkörei gyakorlásánál, pl. a légoltalmi szolgálatra való behívás, a parancsnokok kijelölése, a szolgálat-ellátás ellenőrzése, a tűzrendészeti, közlekedésrendészeti, első-tétítési szabályokkal, a gyülekezéssel, a fegyver- és hadianyag ügyekkel, a honvédelmi munkakötelezettséggel kapcsolatos feladatok ellátása során gyakran vette igénybe a csendőrség közreműködését. A főszolgabíró a magasabb csendőr-parancsnokságokkal nem állt hivatali kapcsolatban, a működési területén szolgálatot ellátó őrsökkel viszont igen. Mivel nem volt a felet-

tes szervük, így utasítást nem adhatott nekik, felhívásait az öröknek teljesíteniük kellett, hacsak nem ütközött a szolgálati szabályzatba.¹⁵

A Szervezeti és Szolgálati Utasítás (SZUT) 64-65. pontja részletesen szabályozta, hogy a csendőrséget a közigazgatási és rendőrhatóság milyen feladatok ellátására veheti igénybe. Rendkívüli helyzet esetén azonban (ide tartozott a honi légvédelmi készség időszaka is) a más körülmények között nem végezhető feladatokba is be lehetett vonni a testületet. A csendőrséget általában nem vehették igénybe munkások felügyeletére. Ez alól azonban a romeltakarítás, ami a légoltalmi tevékenység egyik elválaszthatatlan eleme volt, kivételt képezett.¹⁶

A Magyar Királyi Csendőrség rendszeres szolgálati feladatai közül légoltalmi szempontból fontos szerepet játszott a folyamatos portyázás. Ez lehetővé tette a légtér állandó megfigyelését, az ellenséges gépek észlelését, a gyéren lakott vagy lakatlan területekre hulló bomba vagy gyújtóanyag idejében történő felfedezését, elkerülve a nagyobb károkat, a sérülteknek való segítségnyújtást. A nagyobb veszélyt megelőző csendőri fellépést és a fenyegetett lakosságnak nyújtandó segítséget a SZUT kötelezően előírta a testület számára, hangsúlyozva, hogy ilyen esetekben a csendőr előzetes felhívás nélkül, saját hatáskörben is cselekedhet. Ugyancsak nagy szerepet kapott a légoltalom hatékony működése szempontjából a kiadott rendszabályok ellen vétők figyelmeztetése, súlyosabb esetben az illetékes hatósághoz történő előállítás, illetve feljelentés.¹⁷

A légoltalmi kihágások, szabálysértések között a leggyakoribb, melyben a csendőröknek intézkedniük kellett az elsötétítési szabályok megsértése volt. A kisebb településeken gyakran nem fordítottak kellő figyelmet ezeknek az előírásoknak a betartására. Részben, mert a falusi, tanyai lakosság körében kevésbé volt erős a veszélyeztetettség tudata, másrészt, nehezebb volt beszerezni a fénycsökkentő berendezéseket. Az éjszakai légítámadások során pedig bebizonyosodott, hogy a legkisebb külterületi fények (világító tanyaablak, pásztorház, bányagépek) is bombavetést válthatnak ki. Az 1942. szeptemberi Budapest elleni szovjet légítámadások során, a főváros környékén, de az ország más részén is előfordult, hogy az ellenséges gépek ilyen

egyedi fényforrásokra dobtak bombát. A csendőrség másik tipikus feladata a légoltalmi szolgálatra kijelölt, kellő időben meg nem jelent személyek megkeresése, előállítás volt, amit a helyi hatóság felhívása alapján hajtottak végre. Ritkább esetben előfordult, hogy ismeretlenek kárt okoztak a légoltalmi létesítményekben, a felhalmozott anyagokban (árokóvhely, oltóhómkok). Ilyenkor hatósági felhívás nyomán az elkövetők felderítése és előállítása szintén a csendőrségre hárult.¹⁸

A csendőr köteles volt segítséget nyújtani a közigazgatási hatóságnak, illetve közvetlenül a lakosságnak elemi csapások, balesetek, ragályos betegségek vagy más közveszély esetén. Ebbe a kategóriába tartoztak a légitámadások is. A községek bombázása, vagy a külterület feletti kényszerű bombavetések, illetve az 1944 második felében mind gyakoribbá váló alacsony támadások, amikor az ellenséges gépek a földeken tartózkodókra is tüzet nyitottak számos olyan helyzetet teremtett, amikor a csendőr az illetékesek tájékoztatásával, a lakosok irányításával, elsősegélynyújtással vagy más módon tevékenyen közre tudott működni a közveszély elhárításában. A SZUT feljogosította a csendőröket, hogy ne csak részletes tájékoztatást nyújtsanak a közigazgatási hatóságoknak és a saját felettes parancsnokságuknak, hanem a tapasztalataikra alapozva javaslatokat is tegyenek a közbiztonságot érintő problémákkal kapcsolatban. A csendőrség feladatkörébe tartozott a közlekedési vonalak és eszközök zavartalan működésének elősegítése is. Bár az országos nagy közlekedési és hírközlési közületek (MÁV, Posta, Folyamhajózás) saját légoltalmi szolgálattal rendelkeztek, a pályatestek, távíróvonalak, különböző építmények, műtárgyak állapotáról, esetleges rongálódásáról a portyázó csendőrök fontos adatokkal szolgáltak, és szükség esetén közreműködtek a helyszín biztosításában, az objektumok őrzésében, a mielőbbi helyreállítás elősegítésében¹⁹

Már békeidőben is a csendőrség rendszeres szolgálatának részét képezte a balesetet szenvedett vagy kényszerleszállást végrehajtó légi járművek személyzetének való segítségnyújtás, az illetékes honvédparancsnokság értesítése és a repülő eszközök őrzése. Háborús körülmények között a korábbinál nagyobb fontosságot kapott ez a feladat. A bajbajutott saját kiképző vagy

harci gépek személyzetének segítése, mielőbb a csapattestük-höz juttatása, illetve a sebesültek elsősegélyben való részesítése vagy a mentők értesítése közvetlenül is hozzájárult az ország védelmi képességeinek megőrzéséhez. A lezuhant ellenséges repülőgépek roncsainak biztosítása, a tűz és robbanás okozta károk és személyi sérülések lehetőségének csökkentése mellett, a gépeken lévő, az ország védelme során később felhasználható információk megőrzését is jelentette. A földet érő repülőszemélyzet elfogása pedig elemi közbiztonsági és nemzetbiztonsági kérdésnek számított.²⁰

A Magyar Királyi Csendőrség sajátos kiképző és ellenőrző feladatot látott el a polgári védelmi teendőket megvalósító szolgálatok és személyek esetében. Ezeket a feladatokat általában a közigazgatási vezetés felhívására teljesítette. Légmentális készültség esetén megsokszorozódott a rendvédelmi erők feladata, ezért a légmentális közületek a rend fenntartása, a hivatalos rendelkezések és a védelmi szabályok betartatása érdekében segédrendőr egységeket állítottak fel. Ezek felkészítése a városokban a rendőrség, a községekben a csendőrség feladata volt. A honi légvédelmi készültség idején a községek részleges hatósági jogkörrel felruházott fegyveres szervei (polgárőrség), illetve a külterület köz- és magánbirtokain polgári rendvédelmi szolgálatot ellátó őrszemélyzet (erdő-, mező-, gátőr stb.) felkészítését, illetve ellenőrzését, rendszerint a csendőrség látta el.

Katasztrófa helyzetekben (tűz, árvíz, elemi csapás), ezek közé tartozott az ellenséges légitámadás is, a csendőrökre fokozott feladatok hárultak. Tűz keletkezésekor a csendőr riasztotta a veszélyeztetett lakosságot, intézkedett a tűzoltóság, szükség szerint a mentők értesítéséről. A csendőr feladata nem a lángok megfékezése volt, hanem, hogy a tűzoltóság megérkezéséig a jelenlévő lakosokat irányítsa a tűz lokalizálására, a nagyobb károk megakadályozására. A hivatásos, önkéntes vagy légmentális tűzoltó csapat megérkezésekor ez a szervezeti egység vette át a védekezés irányítását, a csendőr ekkor arról gondoskodott, hogy a közreműködő lakosság betartsa a tűzoltóság utasításait. A csendőr kötelessége arra is kiterjedt, hogy minden veszélyeztetett ház, lakás lakóit tájékoztassa a vészhelyzetről és érvény

szerezzen az építmény elhagyására vonatkozó hatósági rendelkezésnek.²¹

A világháború időszakában, a légoltalommal összefüggő feladatok ellátása közben a csendőrök gyakran találtak rendkívüli eseményekkel. Ezekkel kapcsolatban a SZUT leszögezte, hogy a helyi csendőrparancsnokoknak nem szabad felsőbb rendelkezésre várniuk, hogy megtegyék azokat a hatáskörükbe tartozó intézkedéseket, amelyek a rendkívüli esemény felderítése, az abban érintett személyek megtalálása, kikérdezése, illetve a veszély megszüntetése, a keletkező károk csökkentése, helyreállítása, valamint a rend fenntartása szempontjából feltétlenül szükségesek. Ha azonban olyan lépések váltak elengedhetlenné, amit az őrs- vagy szárnyparancsnokok a saját hatáskörükben (kellő felhatalmazás vagy a megfelelő eszközök hiányában) nem tudtak megtenni, haladéktalanul az előjáró parancsnoksághoz kellett fordulniuk.²²

Az egyéb szakmai ismeretek bővítése mellett, a világháború során mind nagyobb hangsúlyt helyeztek a csendőrség légoltalmi felkészítésére is. A *Csendőrségi Lapok* hasábjain évi hatnyolc, a légi háború kérdéseivel foglalkozó cikk jelent meg. A *Csendőrségi Közlöny* hasonló nagyságrendben közölt légoltalmi témájú, a csendőrséget is érintő HM és BM rendelkezéseket. Ezek mellett több, különböző tartalmú „Emlékeztető” készült a légoltalommal összefüggő csendőrségi feladatok ellátásával kapcsolatban. Az 1943-ban összeállított és 21 000 példányban készült, úgynevezett *Gázvédelmi emlékeztető*-t minden csendőr megkapta, melyet mindig maguknál kellett hordaniuk. A parancsnokok hangsúlyt fektettek arra, hogy annak tartalmát a csendőrök jól ismerjék, egy esetleges veszélyhelyzetben intézkedni tudjanak, és megfelelő magatartásra hívják fel a polgári lakosságot is.²³

Sajátos elvárás volt a csendőrséggel szemben, hogy a légvédelmi készség teremtette rendkívüli helyzetben tájékoztatással és az új rendelkezések megismertetésével segítse a lakosság önvédelmét. Számos jel mutatott arra, hogy különösen a kisebb települések lakossága nem érzi át a levegőből fenyegető veszélyt, a biztonságot szolgáló intézkedések megtételét a hatásá-

gok és a rendvédelem feladatának tartotta. A csendőrség széleskörű felvilágosító munkát végzett, előadásokat tartott különböző társadalmi egyesületek számára a légtalomalommal kapcsolatos alapvető ismeretekről és a lakosság részvételének fontosságáról. A csendőr, tekintélye révén mentális szempontból is segítségére volt a lakosságnak, megjelenésével, higgadságával tartotta a hitet az emberekben. Ezzel nemcsak a hatóságok tevékenységét könnyíthette meg, biztosítva a légtalmai szolgálatba be nem osztott helyiek segítő fellépését, hanem megelőzhetette a légitámadás nyomán kialakuló pánikhelyzetet is.²⁴

A légi veszély idején a csendőr nem vonult fedezékbe, hanem a rendőrséghez és a légtalmai osztagokhoz hasonlóan szolgálati feladatot teljesített. Ellenőrizte az elsötétítést, óvóhelyre irányította a lakosokat, bombakár esetén riasztotta a tűzoltóságot és az egészségügyi szolgálatot, közreműködött a mentésben és a rendkívüli körülmények közepette gondoskodott a rend fenntartásáról és igyekezett érvényt szerezni a hatékony védekezés érdekében hozott szabályoknak. A csendőrség légitámadások alatti magatartását az első nagy megpróbáltatások, az 1944. április eleji amerikai bombázások után a honvédelmi miniszter külön rendeleti úton méltatta. A támadásokat követő miniszteri szemlék során a honvédelmi és belügyi tárca vezetői meggyőződtek a szolgálatot ellátó csendőrök fegyelmezett és áldozatkész kötelelességteljesítéséről. Ez a magatartás azonban veszteségekkel járt. A légtalomalommal összefüggő tevékenység, a légitámadások idején teljesített közbiztonsági szolgálat közben, a háború során számos csendőr megsebesült vagy életét vesztette.²⁵

A csendőrségi építmények légtaloma

A hatósági légtalomalom intézkedési köre nem terjedt ki a honvédség és a csendőrség tagjaira, illetve a két testület által használt építményekre. A csendőrségi laktanyákat, parancsnoki épületeket és egyéb létesítményeket a HM az I. légtalmai csoportba sorolta, melyek védelméről központilag történt intézkedés. A katonai és csendőrségi egységek és építmények légtalomalmaért a helyileg illetékes katonai parancsnok volt a felelős. Bonyolít

totta azonban a helyzetet, hogy a csendőrség által használt épületek döntő többsége nem a kincstár, hanem az érintett település tulajdonát képezte. A HM kezelésében lévő, de nem kincstári tulajdonú laktanyák légoltalmával kapcsolatban a háború kezdeti időszakában komoly hiányosságok merültek fel. Egyes helyeken nem épültek meg a kellő befogadóképességgel rendelkező óvóhelyek, nem készültek el a szükséges vízmedencék, illetve oltó kutak, elégtelen volt a beszerzett légoltalmi felszerelés. A hiányosságok pótlását megnehezítette, hogy tisztázatlan volt, mi ezen a téren a tulajdonos és mi a honvédelmi tárca kötelezettsége. A HM ezért elrendelte a laktanyák légoltalmi helyzetének országos felülvizsgálatát. A tehermegosztással kapcsolatban úgy határozott, hogy az épülettel kapcsolatos védelmi kötelezettségek a tulajdonost terhelik, a HM a riasztással és első-tétítéssel, a személyi és szakfelszereléssel kapcsolatos költségeket viseli.²⁶

A nagyszámú, szétszórtan elhelyezkedő csendőr őrs esetében annyival egyszerűbb volt a helyzet, hogy a kormányzat ezek többségénél elfogadta a III. légoltalmi csoportba tartozó építményekre (lakóházakra) vonatkozó szabályok érvényesítését. Így a szükséges berendezések, felszerelések nem kívántak nagyobb beruházást. Az őrsépületek többsége saját kúttal rendelkezett, vagy közkifolyó közelében állt. A nagyobb csendőr-laktanyákban 1943-ra TGS óvóhelyek készültek, 1944-ben pedig intézkedés történt bombabiztos (BGS) védelmi létesítmények építésére is. Az őrsök többségénél azonban, különösen a kisebb településeken, csak megerősített szükségóvóhelyek, árokóvóhelyek álltak rendelkezésre. Komolyabb fedezékek építését azért nem írták elő, mert az őrsök állományának egy része folyamatosan portyázott és nem tartózkodott az őrsön. A többiek pedig az esetleges bombázás néhány percének kivételével a települések belterületének utcáin voltak, hogy fenntartsák a rendet, illetve segítsenek a lakosság mentésében.²⁷

A SZUT rendelkezései szerint a csendőrség elhelyezési körleteiben már békeidőben is fokozott hangsúlyt helyeztek az épületek biztonságára. Az ezt szolgáló konkrét rendszabályokat, köztük a „Tűzoltórendet” a laktanyák esetében a laktanyaparancsnok, az őrsök esetében a szárnyparancsnok határozta meg.

Ezek a szabályok az építményekben tartózkodó minden személy számára kötelezőek voltak, beleértve a házas csendőr-tisztek, altisztek ott lakó családtagjait is. Ahol 25 főnél nagyobb volt a létszám, tűzoltásban járatos tiszt vagy altiszt vezetésével külön tűzoltó osztagot állítottak fel, amely tagjai szakmai felkészítést kaptak. Az előírások szerint havonta egy alkalommal riadógyakorlatot szerveztek. A folyosókon, lépcsőknél a mentéshez, illetve az épület gyors elhagyásához éjszakai világítást kellett biztosítani. A csendőrlaktanyák, őrsépületek esetében a tűz, a légítámadás vagy természeti csapás idején külön feladatot jelentett az épületekben lévő kincstári felszerelés, fegyverzet, hivatalos dokumentumok, illetve a lóállomány biztonságba helyezése. Ugyancsak intézkedni kellett az esetleges őrizetek más helyre kíséréséről is. Így a mentésben, oltásban résztvevő csendőrök mellett, a foglyok, javak és állatok biztosítására is külön személyek kerültek kijelölésre. Tűz vagy más tényező okozta épületrongálódás esetén a csendőrlegénység (nagyobb laktanyákban a tűzoltó osztag) öntevékenyen megkezdte az oltást, a mentést. A központi (városi, községi) tűzoltó, mentő, légoltalmi osztagok megérkezését követően azok parancsnoka vette át a védekezés irányítását.²⁸

A légoltalmi intézkedések annál is fontosabbak voltak, mert a légi háború során a csendőrségi épületek is komoly károkat szenvedtek. 1944. VI. 2-án Nagyváradot súlyos bombatámadás érte. Az ottani csendőr osztály és szárny laktanyái is találatokat kaptak. Az épületek lakhatatlanná váltak, a legénységet a tanzászlóalj körletében helyezték el. A támadás során 1 törzsőrmester súlyos, három őrmester könnyebb sérülést szenvedett, az egyik csendőr felesége pedig meghalt. A pályaudvarra hulló bombák megrongálták az ottani őrsépületet is, négy csendőr megsebesült. Ugyanezen a napon támadás érte Debrecent is. A csendőrlaktanya ott is súlyos rongálódást szenvedett, egy csendőr megsebesült. Július 8-án a veszprémi repülőtérről az amerikai légierő 9000 repeszbombát dobott. A honvédség vesztesége 62 halott és 127 sebesült volt. A támadás következtében a repülőtéren csendőrőrs két tagja is életét veszítette (PAPP József őrm., BÁTOS János őrm.), két fő súlyosan, további két fő könnyebben megsebesült (DEME Károly, DAKAI András, illetve

CSABA István főtörm. őrspk., CSÜDÖR Géza szkv.). Az őrs épülete megsérült, de az idejében megkezdett oltásnak köszönhetően nem égett le. 1944. VII. 30-án a Horthy-ligeti repülőgépgyár elleni légitámadás során a helyi csendőrlaktanya telitalálatot kapott.²⁹

1944. VIII. 9-én a győri repülőtér bombázásakor az ottani csendőrlaktanya lakhatatlanná vált. A támadásban az őrs-parancsnok (PAPP Lajos főtörm.) súlyos sebesülést szenvedett, és néhány nappal később a kórházban meghalt. 1944. VIII. 20-án Szolnok bombázása során a csendőrlaktanya is súlyos találatot kapott, sebesülés azonban ekkor nem történt. Az 1944. IX. 6-ai amerikai légitámadás során az újvidéki csendőrlaktanya is súlyosan megrongálódott, egy csendőr (v. KOVÁCS Lajos szkv.) életét vesztette. Romba dőlt két csendőr városi háza is, akiknek minden vagyona megsemmisült. 1944. IX. 15-én éjszaka nagy erejű szovjet bombatámadás érte Debrecent, a halottak száma meghaladta a 100 főt. Újabb találatok érték a csendőrlaktanyát és a nyomozó alosztály városi épületét is, haláleset azonban nem történt. 1944. X. 7-én a Győr elleni szövetséges légitámadás során a korábbi rongálódásokból nemrég helyreállított csendőrlaktanya megsemmisült.³⁰

Légi figyelőszolgálat, légi ellenőrzés

Az ország katonai légvédelmének és polgári légoltalmának eredményes működését, a súlyosabb károk és veszteségek megelőzését a légtér folyamatos ellenőrzése, az illetékes szervek és a lakosság időben történő riasztása alapozta meg. A II. világháború kirobbanását és a honi légvédelmi készültség elrendelését követően ezt a feladatot első körben a Magyar Királyi Honvédség országos légvédelmi figyelő és jelentő szolgálata látta el, amely információt nyújtott mind a katonai légvédelem, mind a polgári légoltalom számára. A hadba lépés időszakában, 1941 nyarán 395 figyelő őrs működött. Ezek első vonala a határok mentén épült ki, elvben 7-8 km távolságra egymástól, a gyakorlatban azonban a visszacsatolt Kárpátalja, Észak-Erdély és a Délvidék területén egyelőre sokkal hézagosabb volt a figyelőlánc. Az őrsök második vonalát a határtól 40-50 km távolságban állították fel, és további figyelőposztokat telepítettek a Tisza és

Duna mentén, illetve Budapest és néhány nagyváros előterében is.³¹

Az őrsök a jelentéseiket a Légvédelmi Kerületi Központoknak továbbították. 1941-ben 9 ilyen központ működött (1. Budapest, 2. Komárom, 3. Veszprém, 4. Kaposvár, 5. Kiskunfélegyháza, 6. Szolnok, 7. Miskolc, 8. Nyíregyháza, 9. Munkács). A központokban összegyűjtötték és kiértékeltek az érkező jelentéseket, majd ezeket a Gellért-hegy belsejében kiépített Országos Légvédelmi Központnak továbbították, illetve szükség esetén saját hatáskörben is intézkedtek, riasztották a kerület veszélyeztetett közületeit. A háború előtt a légvédelmi figyelő őrsök egy részét a létszámihiány miatt nem töltötték fel honvéd legénységgel, hanem a feladatot az adott helyen működő csendőr őrs állománya látta el. A csendőrök leváltása a tartalékosok fokozatos behívásával, illetve levették beosztásával csak 1941-re fejeződött be. A honi légvédelmi figyelő és jelentő hálózat 1944 nyarán már 15 kerületi központtal rendelkezett, melyekhez 635 őrs tartozott 1. Budapest (50), 2. Székesfehérvár (31), 3. Veszprém (63), 4. Kaposvár (60), 5. Kiskunfélegyháza (30), 6. Szolnok (45), 7. Miskolc (51), 8. Nyíregyháza (42), 9. Munkács (46), 10. Máramarossziget (38), 11. Zilah (36), 12. Szászrégen (40), 13. Csíkszereda (31), 14. Zombor (36), 15. Zalaegerszeg (36).³²

A honvédségi figyelőrendszert a nagy közlekedési vállalatok (MÁV, Folyamhajózás) saját figyelő hálózata egészítette ki, melyek behálózták az országot és jól működő híradó rendszerrel rendelkeztek. 1944 elején a MÁV 52 figyelő posztot és 450 olyan szolgálati helyet tartott fenn, ahol a személyzet feladatai közé tartozott a légi tevékenység megfigyelése és jelentése. A hatósági és ipari léggóltalom is kiépítette a maga légi figyelő rendszerét. A kisebb települések 2-5, a nagyobbak 6-8 figyelő őrsöt állítottak fel, melyek 1943-ig a település léggóltalmi központjának jelentettek, 1944-től azonban fokozatosan bekapcsolták ezeket is a légvédelmi kerületi központok híradó hálózatába.³³

A légvédelmi készséggel működésbe lépő honi légvédelmi figyelő és jelentő szolgálat mellett továbbra is működött a korábbi békeidőszakban megszervezett légi ellenőrző szolgálat,

melynek a gerincét a rendvédelmi szervek, ezen belül a csendőrség alkotta. Minden felállított őr, illetve portyázó járőr köteles volt figyelni a légeret, és minden légi eseményt, idegen légi jármű észlelését jelenteni az előjáró parancsnokságnak. Repülőgépek leszállása, lezuhanása vagy ejtőernyősök leszállása esetén haladéktalanul tájékoztatni tartozott a legközelebbi honvéd parancsnokságot. Ennek a szolgálatnak az ellátására a folyamatos portyázást folytató, a gyéren lakott körzetekben is jelenlévő, pontos jelentési fegyelemre nevelt Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának a tagjai kiválóan alkalmasak voltak, ezért már az 1920-as évek elejétől bevonták őket ebbe a tevékenységbe. Ennek békeidőben főként rendészeti, rendvédelmi eredményei voltak (légi közlekedési kihágások, csempészés, szökés elleni fellépés), a II. világháború kirobbanását követően viszont elsődlegessé váltak a légvédelmi, légoltalmi szempontok.³⁴

Az ország hadba lépése nyomán, 1942 tavaszán a HM újraszabályozta a légi ellenőrző szolgálat ellátását. A korábbi, békeviszonyokra vonatkozó A-71-es „*Légi ellenőrző szolgálat*” jelzésű utasítás módosítására, a légi ellenőrzés ellátásának egységesítésére külön „Emlékeztető” adott ki a csendőrség számára. Mivel a légvédelmi kerületek és a csendőr kerületek beosztása területileg nem fedte egymást, a kerületi csendőr őrsparancsnokságok a beosztott őrseik számára pontosan meghatározták, hogy melyik légvédelmi központ illetékességi körébe tartoznak, és hová kell eljuttatniuk a légi ellenőrzéssel kapcsolatos jelentéseiket. Az őrök, közvetlen veszély esetén, telefonon azonnali tájékoztatást adtak a légvédelmi központoknak. Emellett, a korábbival megegyező módon rendkívüli esemény észlelését haladéktalanul, a légi tevékenységgel kapcsolatos egyéb megfigyeléseket heti összesítés után megküldték saját előjáró parancsnokságuk számára. A szövetséges légerő rendszeres támadásainak megindulását követően az eseményjelentéseket a légvédelmi kerületi központok mellett a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó-parancsnoksága részére is megküldték.³⁵

A rendelet melléklete tartalmazta a különböző államok felségjelzéseit mutató táblázatot is. A felségjelek a háború előtti

időszakhoz képest több ország esetében megváltoztak, így a saját–ellenség felismeréshez új mintákra volt szükség. A magyar légierőnél a nemzeti színű ék alakú hadijelet 1942 áprilisától fekete mezőbe festett fehér kereszt váltotta fel. A rendelkezés felhívta a figyelmet, hogy a felségjel táblázatot jól látható helyen függesszék ki a csendőrségi épületekben, hogy a jelzések felismerése rutinszerűvé váljon. Ennek megfelelően a kerületi és osztály-parancsnokságok székhelyén a laktanyák főbejáratánál, a szárny-parancsnokságokon az irodákban, a tanalakulatoknál, a nyomozó alosztályoknál a tantermben, az őrsökön és az oktatási célra használt legénységi szobában függesztették ki ezeket a felségjelzéseket tartalmazó táblázatot.³⁶

A szolgálatban álló csendőrlegénységnek az általa észlelt rendkívüli eseményről, akár szemtanúja volt, akár csak a hozzá forduló lakosok beszámolójából értesült róla, haladéktalanul tájékoztatnia kellett az őrs-parancsnokot. Ezt lehetőség szerint telefon vagy távmondattal segítségével történt. Ha ilyen lehetőség nem állt rendelkezésre, polgári személyt alkalmazhattak küldöncként, aki ellenszolgáltatás fejében eljuttatta az írásbeli jelentést az őrsre. A felsőbb parancsnokságok, a hatóságok, illetve a honvédség tájékoztatásáról az őrs-parancsnok gondoskodott. A rendkívüli eseményekről olyan rövid, de informatív tájékoztatást kellett adni, ami alkalmas volt a helyzet pontos áttekintésére, a veszély nagyságának felmérésére, a szükséges intézkedések meghatározására. Az adatok között szerepelt, hogy hol, mikor, milyen esemény történt, milyen okok váltották ki és milyen volt a lezajlása, illetve kik voltak az érintett személyek. A jelentések külön kitértek arra, hogy az esettel kapcsolatban milyen lépések történtek, és a jövőben mik lehetnek a további teendők, illetve, hogy az esemény milyen módon hatott a közhangulatra, nem kell-e rendzavarástól tartani. Ha fegyverhasználatra került sor, a fentiek mellett rögzíteni kellett, hogy ki által és ki ellen, mikor, hol, miért került sor a fegyveres fellépésre, hogy haláleset vagy sebesülés történt-e (ha igen kiket érintett), külön kiemelve, hogy csendőr van-e a halottak vagy sebesültek között.³⁷

Repülőgép lezuhanások vagy kényszerleszállások esetén a csendőr őrsök kötelesek voltak azonnali jelentést tenni telefonon vagy távirat útján a Magyar Királyi Honvéd Légierők Parancsnokságának (Budapest III. ker., Zsigmond király útja 38/40.). Az operatív intézkedés érdekében szintén tájékoztatniuk kellett a területileg illetékes repülőtéri parancsnokságot. HM rendelet határozta meg, hogy melyik járás esetében, mely repülőteret kellett értesíteni. Az I. hadtest területe alapvetően a Budaörsi reptérhez, a II. hadtest a Székesfehérvár-Sóstói reptérhez, a IV. hadtest a Börgöndi reptérhez, a III. hadtest területén Sopron és Vas vármegye a Szombathelyi, Veszprém vármegye a Veszprémi, Zala vármegye a Tapolcai reptérhez tartozott. Az V. hadtest területéről a Kecskeméti, a VI. hadtesttől a Szolnoki, illetve a Debreceni, a VII. hadtesttől a Mátyásföldi, a VIII. hadtesttől a Nyíregyházi, illetve az Ungvári, a IX. hadtesttől Bihar, Szilágy és Szatmár vármegyék a Debreceni, a többi vármegye a Kolozsvári repülőtéren jelentett. A légierő szervei mellett a csendőrség tájékoztatta a területileg illetékes hadtest- vagy honvédkerületi parancsnokságot is.³⁸

Az ország felett zajló légi tevékenység áttekintésében nagy szerepe volt a csendőrség által szolgáltatott információknak. Az őrsöktől befutó jelentéseket a csendőrkerületi parancsnokságok írásban összesítették és felterjesztették a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának. A nyomozó alosztályok a közrendvédelmi, illetve politikai felderítési tevékenységük mellett fontos feladatot láttak el a lezuhant gépekkel kapcsolatos kivizsgálások, a személyzet azonosítása, a szökésben lévők elfogása terén. Értesítéseiket szintén a nyomozó parancsnokságnak továbbították. Gyakran a helyi őrsök, szárny- vagy osztályparancsnokságok is közvetlenül oda juttatták el rádión, telefonon vagy távirati úton a rendkívüli eseményekkel kapcsolatos jelentéseiket. A csendőrségi hírközpont kapcsolatban állt az Országos Légvédelmi Központtal, más rendvédelmi szervek és a MÁV hírszerével, és az onnan kapott értesítéseket mindig megküldte a nyomozó parancsnokság számára is. Mindezen információk alapján a nyomozó parancsnokság „napi ideiglenes eseményösszesítést” készített, amely viszonylag széles képet adott a légügyi helyzetről, nagy segítséget jelentettek

a honvédségi szervezeteknek, hogy a más forrásból származó értesüléseket fontos részletekkel ki tudják egészíteni. A csendőrléghajózat ugyan nem volt járatos a repülésben, de mindig a szervezetre jellemző megbízható adatközlésre törekedett. A gyéren lakott országrészekben, különösen az északi és keleti erdős, hegyes régiókban a helyi őrsök jelentései voltak a legfontosabb információforrások.³⁹

A Magyar Királyi Csendőrség légvédelemmel, légmentesítéssel összefüggő biztonsági feladatai

A csendőrség már békeidőben is folytatott olyan biztosítási tevékenységet (őrzés, elhárítás, felderítés), amely az ország feletti légi tevékenységhez kapcsolódott, ezek aránya és fontossága azonban a háború kirobbanását, majd a magyar hadba lépést követően jelentős mértékben megnövekedett. Az egyik ilyen feladat a repülőgépekről ledobott hadieszközökkel való eljárás volt. A berepülő ellenséges gépek gyakran szórtak gyújtóanyagokat a külterület felett, elsősorban a mezőgazdasági művelés alatt álló területekre. A gyújtogatás különösen a gabona beérése és aratása időszakában komoly gazdasági károkat okozhatott, de még a kisebb tüzek is alkalmasak voltak a zavarkeltésre, a lakosság nyugtalanítására, a légmentesítő erők lekötésére. Bár 1942-től az agrárvidékek települései külön tűzfigyelő szolgálatot szerveztek, főként leventék és cserkészek bevonásával, továbbra is nagy jelentősége volt, hogy a portyázó csendőrök is figyelték a terepet, és gyújtóanyagok ledobása, illetve más eredetű gazdasági tüzek észlelése esetén azonnal intézkedtek a gyújtóeszközök begyűjtése, a keletkezett tüzek oltása érdekében. A rendvédelmi szervek és a légmentesítő szolgálat tagjai felkészítést kaptak a gyújtóanyagok kezelésére, szállítására, az égési sérülések elleni védekezésre.⁴⁰

A világháború alatt brit részről 53 543 gyújtó- és 45 599 rombolóléggömböt vetettek be, melyek nagy távolságra eljutva esetenként magyar területen okoztak károkat. A szovjet haderő, ha kisebb számban is, de szintén alkalmazott ilyen hadieszköz-

zöket. A ballonok gyújtóanyagokat, robbanó szelencéket szállítottak, vagy egyszerű acélkábel húztak maguk után, ami tönkretette az elektromos vezetékeket. Az első léggömbök 1942. III. 22-én repültek be a magyar légtérbe. A nap mérlege egy lelőtt, egy felrobbant, 18 elfogott léggömb volt, és további 30-40 ballon repült át az ország felett. 1942. IX. 16. és 20. között 92 helyen észleltek brit léggömböket. Gyűjtogatás nyomait 25 helyről jelentették, említésre méltó tűzkár azonban csak hat esetben keletkezett. Az elektromos távvezeték három helyen rongálódott meg. Lelöttek hét ballont és begyűjtöttek további 33 szerkezetet. A nagyszámú léggömb érkezésének hatására a HM 1942. X. 30-án átfogó rendelkezést adott ki az ellenséges léggömbökkel való eljárással kapcsolatban (megfigyelés, elhárítás, bejelentés). A rendőr, csendőr és tűzoltó személyzet, valamint a légoltalmi szolgálatosok kijelölt köre felkészítést kapott, a ballonok elfogását, leszerelését, elszállítását illetően. Lőfegyvert a ballonok megsemmisítésére, csak a honvédség és a csendőrség használhatott.⁴¹

1944. II. 8-án, a pincehelyi vasútállomás közelében bukkant fel egy rombolóléggömb. A ballont a lelógó acélsodronynál fogva a helyi csendőrök a földre húzták. Minden bizonnyal ez a szerkezet okozott kárt a Komlói Kőszénbánya Üzem Ozora és Regöly között húzódó magasfeszültségű vezetékében, amely 80 m hosszán leégett. A csendőrök, hatástalanítás után a léggömb darabjait előbb a Tamásiban lévő őrsre szállították, majd 1944. II. 10-én, Pécsen átadták a IV. hadtestnek. A járőr egyúttal a vezeték sérülését is jelezte az illetékeseknek, hogy minél előbb megtörténhessen a helyreállítás. A világháború időszakában mintegy 400-500 ballon átrepülését regisztrálták. Az éjszakákat és a lakatlan területeket is figyelembe véve, megközelítőleg 1500-2000 ballon haladt át az ország felett. A rendelkezésre álló adatok szerint a gyújtó- és romboló ballonok magyar területen 50 kisebb tüzet okoztak, és mintegy 10 helyen keletkezett komolyabb kár az elektromos vezetékekben.⁴²

A háború idején 1941 és 1943 között szórványos, 1944-1945-ben tömeges méretű légitámadások érték az országot, melyek során az ellenséges repülőgépek olyan eszközöket, (lőszer,

oxigénpalack, üzemanyag-póttartály) dobtak le, melyek tűz-, illetve robbanásveszélyesek voltak. Az ország területére hulló bombák egy jelentős része a földet éréskor nem robbant fel, de a későbbi detonáció lehetősége fennállt. Ezeknek az eszközöknek a fellelése, őrzése, az illetékes szervek tájékoztatása sok feladatot rótt a csendőrségre. A lakossági kíváncsiság, a robbanószerkezetek bolygatása súlyos balesetekhez vezethetett, aminek megelőzéséhez gyakran szükség volt a csendőr tekintélyére és határozottságára. A járőr, fegyver, lőszer vagy más hasonló eszköz feltalálása esetén azonnal intézkedett az illetékes honvéd-parancsnoksághoz történő elszállításról. Ha robbanószerkezetet találtak, a csendőr vigyázott, hogy senki se érjen hozzá, haladéktalanul tájékoztatta a legközelebbi katonai szervet vagy a hatósági légoltalmat, hogy küldjenek a helyszínre megfelelően képzett szakembert. 1944. VIII. 13-án Nagylak határában gyűjtőhasábokat dobtak le. Lakossági bejelentés után a helyszínre érkező csendőrrjárőr lezárta a területet, és intézkedett tűzszerész kirendelésére a makói laktanyából. 1944. VIII. 22-én éjszaka ellenséges gépek 2 bombát dobtak le Abonynál. Az egyik egy házra esett, de nem robbant fel. A csendőrség kiürítette az épületet és tűzszerészt kért a szolnoki állomás-parancsnokságtól.⁴³

Külön rendeletek szabályozták a kényszerleszállást végző vagy lezuhant saját, illetve ellenséges repülőgépekkel és személyzetükkel való bánásmódot. Ezzel kapcsolatban a csendőrségnek három feladata volt: jelentési kötelezettség, a gép őrzése és a személyzettel kapcsolatos eljárás. A csendőrök által észlelt vagy más által tudomásukra hozott repülőgép leszállás, lezuhánás esetén az 1944-ben bevezetett szabályozás szerint az őrs parancsnokok azonnal értesítették a Légierők Parancsnokságát, a területileg illetékes hadtestet vagy honvéd kerületet, illetve a területileg illetékes légvédelmi kerületi központot. A jelentés tartalmazta, hogy mikor, hol, milyen számú és mely haderőhöz tartozó repülőgép, illetve személyzet ért földet, hány fő a tiszts és a legénységi állomány, mennyi a sérült, és hol tartják őrizetben a foglyokat. Szerepelnie kellett az anyagban, hogy milyen típusú (hány motoros, hány személyes) repülőgép szállt vagy zuhant le, és milyen állapotban van (alapvetően ép, darabokra tört, felrobbant és elégett), mert a központi szervek a kiszállás során a

jó állapotú gépekkel foglalkoztak először. A jelentés készítésekor rögzítették a gépen található jelzéseket, számozást. Pontosán megadták a roncs elhelyezkedését és legkönnyebb megközelítési útvonalat az érkező kiértékelők számára.⁴⁴

Ha a lakosság, vagy valamely polgári rendvédelmi feladatokra felhatalmazott személy (erdő-, mező-, hegyőr, gát-, zsilip-, vízőr, vad-, halőr, útmester, útkaparó, csósz, a tűzfigyelő szolgálat, a polgárőrség vagy az ejtőernyős elhárító szolgálat tagjai) repülőgép leszállást, lezuhanást észlelt, vagy roncsokat talált, erről haladéktalanul tájékoztatnia kellett a csendőrséget vagy a honvédséget, amely átvette a gépek őrzését. A csendőrséget azonban az őrzési feladatra egyéb tevékenységei zavartalan ellátása érdekében csak ideiglenesen (rendszerint 48 órára) vehették igénybe, ezt követően a honvéd repülőter-parancsnokságok feladata volt az őrzés megszervezése. Előfordult azonban, hogy a csendőri erőket hosszabb időn át lekötötték. A csendőrség gondoskodott arról, hogy semmilyen iratot, tárgyat, alkatrészt ne vigyen el, vagy ne semmisíthessen meg senki, sem a személyzet, sem az emléktárgyat kereső lakosok. A roncsok őrzését, az emberek távoltartását részben közbiztonsági okok indokolták. Előfordult, hogy a lezuhant gépben tűz ütött ki, üzemanyag- vagy bombarobbanásra került sor, amely személyi sérüléseket, illetve anyagi károkat okozott. 1944. VI. 27-én Pomáz térségében egy német kétmotoros rombológép kényszerleszállást végzett. A személyzete megpróbálta kiemelni a gép löszerkészletét, hogy egy esetleges robbanást elkerüljenek, a detonáció azonban így is bekövetkezett. A közelben tartózkodók közül két fő meghalt, hat fő súlyosan, négy fő könnyebben megsebesült. A sérültek között volt a gépet őrző egyik csendőr is (LÁZÓK János psz. cső.).⁴⁵

A szigorú rendszabályok másik oka az információszerzés volt. A légierő illetékes szervei, illetve a VKF 2. osztálya kiértékeltek az ellenséges hadieszközöket mind technikai, mind taktikai szempontból, a talált dokumentumok, felszerelések adta információkat a légvédelmi és légoltalmi tevékenység során eredményesen tudták kamatoztatni. 1944 őszén külön kiértékelő csoportot állítottak fel erre a célra. Biztonsági okból arra külön fel nem jogosított személyt az őrség nem engedhetett a

roncshoz, arról idegen még csak fényképfelvételt sem készíthetett. A vonatkozó rendelkezések betartása érdekében az őrség akár fegyvert is használhatott. A kiértékelést követően a speciális alkatrészeket a magyar repülőipar hasznosította, a többi maradványt pedig ipari nyersanyagként központilag, vagy az adott településen dolgozták fel.⁴⁶

A honvédelem és a közbiztonság szempontjából egyaránt fontos feladata volt a leszálló ellenséges ejtőernyősök felkutatása, elfogása. Ezek többsége a lelőtt repülőgépek személyzetéből került ki. Ebben a tevékenységben a csendőrség kiemelt szerepet kapott, mert saját portyázó tevékenysége mellett a polgári rendvédelem és az ejtőernyős elhárító szolgálat bevetése esetén általában csendőrök vezették, koordinálták a kereső akciókat. Az elfogott ellenséges katonákat csak azonosították, kihallgatást kizárólag a VKF 2. osztálya folytathatott. A foglyoktól minden felszerelési és személyes tárgyat lefoglaltak. A sérülteket elsősegélyben részesítették, majd őrizet alatt kórházba szállították. A lezuhant gépek személyzete általában tudomásul vette a fogságba esését, kevesen próbáltak az ellenséges területen elrejtőzni. Néhány alkalommal fegyveres ellenállásra is sor került, ilyenkor a csendőrség fegyvert használt. A fegyveres fellépés jogosságát azonban ilyen esetekben is ugyanolyan részletes kivizsgálás követte, mintha az, más közbiztonsági szolgálat ellátása során történt volna. 1944. VI. 26-án a szombathelyi III. csendőr kerület területén hat amerikai négy motoros bombázó zuhant le. A kiugró személyzetből 24 főt rövid időn belül elfogtak. Az ukki csendőr őrs körzetében lezuhant gép személyzete lövéseket adott le az elfogásukra érkező csendőrökre. A járőr fegyvert használt. A fegyveres fellépést a keszthelyi szárnyparancsnokság, valamint a VKF különbizottsága is kivizsgálta, és a körülményekre tekintettel indokoltak találta.⁴⁷

A rendelkezések ugyanakkor arra is kötelezték a foglyokat őrző csendőröket, hogy minden eszközzel akadályozzák meg esetleges bántalmazásukat. A légi háború kiterjedésével, a súlyos veszteségek és károk hatása alatt a lakosság esetenként agresszívan viszonyult az ellenséges repülőszemélyzethez, egyes esetekben bántalmazták őket. A csendőrségnek ezt, akár fegyverhasználat árán is, meg kellett akadályoznia.⁴⁸

Volt azonban az ejtőernyősöknek egy másik csoportja, akiket részben hírszerzési, felderítési, részben rombolási és szabotázs célokkal dobtak le. A csendőrségnek már békeidőben is a feladatai közé tartozott a kémgyanús személyek, katonai objektumok, fontosabb műtárgyak körül felbukkanó, információt gyűjtő, esetleg vázlatrajzot vagy fényképfelvételeket készítő idegenek megfigyelése, igazoltatása. Háborús körülmények között még fokozottabb jelentőséget kapott ez a feladat. Az ejtőernyővel az ország területére érkező személyek a szabotázs tevékenység és a lakosság körében folytatott ellenséges propaganda mellett fontos felderítési adatokat juttathattak el rádió útján a saját parancsnokságuknak. 1944. VI. 4-én hajnalban négy amerikai ejtőernyős ügynök szállt le Ajkától délre, a kabhegyi erdőben, nagy távolságú rádió-navigációs feladattal, hogy helyzet- és irányjelzést adjon saját bombázóinak. Egy erdőőr észlelte a leszállást és talált egy fán felakadt ejtőernyős konténert. Mindezt jelentette az ajkai csendőrségnek. Az ejtőernyősök elfogására erdőőrökből és leventékből álló, csendőrök által vezetett kutatócsapatok fésülték át a térséget, és mind a négy amerikait elfogták. Fegyver és robbanóanyag, két sátor, 100 kg élelmiszer, arany és 35 000 pengő készpénz volt náluk. A foglyokat Budapestre szállították kihallgatásra.

A légi háború dömpingjében

A Magyarország feletti légi háború 1944 nyarára térben és időben mindinkább kiterjedt, a támadások rendszeressé váltak és az ország egész területét sújtották. A kistelepülések és a külterületi lakott helyek esetében a bombázások gyakran véletlenszerűek voltak, műszaki vagy időjárási okokból, illetve az elsődleges célpont feletti erős légvédelem miatt végrehajtott kényszervetések. A légicsapások másik kiváltó oka valamilyen katonai, gazdasági létesítmény, repülőtér, gyár- vagy bányatelep, híd vagy vasútvonal közelsége lehetett. A támadások nemcsak a lakott településeket veszélyeztették, hanem komoly károkat okozhattak az erdőkben, a szántóföldeken keletkező tüzek révén. A bombázókat kísérő vadászgépek gyakran támadták kis magasságból a vasútállomásokat, a vonatszerelvényeket, esetenként tüzet nyitottak a földeken dolgozó arató-cséplő munkásokra.

Sokszor a légi tevékenységhez kapcsolódó véletlen esetek is károkat vagy személyi veszteségeket okoztak. 1944. VII. 7-én Hajmáskérnél lezuhant egy B-24-es bombázó. A gép egy házra esett, és felrobbant. A keletkező tűzben a környékbeli házak kigyulladtak, több lakó megsérült, egy asszony később a kórházban belehalt égési sérüléseibe.⁴⁹

A légi háborúval, a légoltalommal kapcsolatos feladatok mind nagyobb megterhelést jelentettek a csendőrség számára. 1944. VI. 16-án 658 amerikai bombázó és 290 vadászgép Bécs és Pozsony térségét támadta. A Dunántúl 10 megyéje feletti átrepülés során 43 községet ért szórványos bombázás, 390-400 bomba hullott le a települések közelében. Számottevőbb kár hét településen keletkezett, 10 ház súlyosan megrongálódott, három fő megsebesült. A gépek 4 helyen tűz alá vették a vasúti létesítményeket és a földeken dolgozókat, 15 helyen üzemanyagtartályokat (100-110 db), három helyen nagy mennyiségű géppuskalőszeret dobtak le. A légi harcok során nyolc saját vadászgép végzett kényszerleszállást, 17 gép pedig lezuhant, melyekből kilenc főnek sikerült ejtőernyővel kiugrani. A légvédelem 21 ellenséges gépet lelőtt, személyzetükből 50 főt elfogtak. 1944. VII. 7-én 650 bombázógép repülte át az országot. Célpontjuk Blechhammer és Odertal volt, de közben 23 magyar községet is szórványos légitámadás ért (380 bomba). Ennek során hét fő meghalt, 25 fő megsebesült, 15 ház, négy gazdasági épület súlyos károkat szenvedett. A fel nem robban bombák száma 33, a ledobott üzemanyagtartályoké 44 volt. A 16 kényszerleszállást végző vagy lezuhanó saját gép személyzetéből hat fő meghalt, 19 megmenekült. Az amerikaiak 18 gépet vesztek, személyzetükből 85 főt elfogtak. A fenti események során a csendőrök riasztották a lakosságot, felügyelték a légoltalmi szabályok betartását, közreműködtek a mentésben, őrizték a gépekről ledobott hadianyagot, a fel nem robbant bombákat és a roncsokat, segítették a földet ért saját repülőszemélyzetet, felkutatták és őrizetbe vették az ellenséges ejtőernyősöket.⁵⁰

Repülőgépekről kényszervetések során lehulló, vagy partizáncsoportoknak célzottan ledobott fegyver, lőszer és robbanóanyag begyűjtése egyre inkább hozzátartozott a csendőrség háborús mindennapjaihoz. A csendőrség külön figyelte és jelezte

a hatóságoknak, ha a ledobott hadianyag az utak, vasutak forgalmát, vagy a vízi közlekedést veszélyeztette. 1944. IV. 23-án éjszaka fegyvert és robbanószert tartalmazó konténereket dobott le egy szovjet gép Máramarosziget térségében. A csendőrök intézkedtek ennek begyűjtésére és elszállítására. 1944. IV. 16-án egy túlterhelt német Ju-52 gépről rakodási hiba miatt gyalogsági aknák hullottak le Nagysebes község határában, a Nagyvárád-Kolozsvár vasútvonal mentén. A helyi csendőrség jelentése alapján a térségben tartózkodó német erők összegyűjtötték és magukkal vitték a lakosságot veszélyeztető robbanószereket. 1944. V. 5-én éjszaka brit repülőgépek 20-30 m alacsonyra ereszkedve Dunapataj közelében aknákat telepítettek a Dunába. A helyi csendőr őr s járőre a folyóparton tartózkodott, és azonnal értesítette a veszélyről az illetékes szerveket. Hajnalban a hartai hajóállomás közelében felrobban két elsodródott akna, de kárt nem okozott. A másik két robbanószereket hatástalanítására a Magyar Királyi Folyami Erők intézkedtek.⁵¹

Az ellenséges légi tevékenységgel összefüggő más jellegű feladat volt a ledobott propaganda röplapok összegyűjtése. A szövetséges repülőgépek nappali vagy éjszakai zavarórepülések során, de a nagy légitámadások időszakában is nagy tömegben szórtak röpcédulákat az ország területére. A rendkívüli körülmények között az ellenség jól értesültségéről, magabiztosságáról, sikereiről tanúskodó röplapok, a fenyegető vagy ígérető üzenetek komoly hatást válthattak ki a lakosság körében. Szigorú rendelkezések voltak érvényben, hogy ezeket az anyagokat haladéktalanul be kell szolgáltatni a közigazgatási hatóságoknak vagy a rendvédelmi szerveknek, így a csendőrségnek is kötelességévé tették, hogy figyelje, keresse és gyűjtse össze az ellenséges röplapokat.⁵²

További megoldandó feladatot jelentettek a csendőrség számára a légoltalmi kitelepítéssel kapcsolatos intézkedések. 1944 tavaszán a Budapest elleni első nagy légitámadások után sokan költöztek el a fővárosból vidéki rokonaikhoz. A légi háború kiterjedésével, a nyár folyamán a kitelepülés szervezetté, bizonyos esetekben kötelezővé vált. Összeírták, nyilvántartották, hogy a vidéki kisvárosok, községek hány kitelepült tudnak befogadni, és ezek alapján szervezték meg gyerekek és az idősek,

illetve a meghatározó fontosságú munkát nem végző nagyvárosi lakosság kiköltöztetését, hogy a bombázások elől nagyobb biztonságba legyenek. A csendőrség felügyelte a megnövekvő személyi forgalmat, érvényesítette a közbiztonsági szempontokat, a helyi hatóságok felhívására biztosította a kitelepülők elhelyezésének és ellátásának zavartalanságát, gondoskodott róla, hogy az újonnan érkezők megismerjék és betartsák a helyi szabályokat, és mindeközben az érkezők körében bűnüldözési és kémvédelmi feladatokat is ellátott.⁵³

A légmentesítéssel összefüggő tevékenység nemcsak a csendőrség rendszeres szolgálatát érintette, hanem ezek ellátásában az 1940-es években kiépülő szakszolgálatok is bekapcsolódtak. 1940. III. 1-jén a csendőrfelügyelőség közvetlen alárendeltségében felállították a Közlekedési és Híradó osztályt. 1942 márciusában a Híradó szárny kiválása után létrehozták a Központi Közlekedési Parancsnokságot (KONTRA Kálmán alez.), négy közúti közlekedési, és 1 reptéri szárnyparancsnoksággal. A budapesti közlekedési szárnyhoz tartozott a balatoni vízi rendészet is. 1944-re a reptéri szárny 19 őrssel, 212 csendőrrel, a közlekedési szárnyak mintegy 700-750 fővel és 300 gépjárművel látták el a feladatuk. A közlekedési csendőrség folyamatosan ellenőrizte a közutak állapotát, jelentette a rombolásokat, biztosította a helyreállítási munkálatokat. A légi veszélyhelyzetben is fenntartotta a forgalom rendjét, ellenőrizte a légmentesítési szabályok (pl. fénycsökkentés) betartását, elsőbbséget biztosított a védekezésben hivatalból résztvevő járműveknek, a mentés időszaka lezárta a bombázott városokba bevezető utakat, de gyakran a külterületi kárhelyekhez, tanyai tüzekhez is a közlekedési csendőrök gépjárművei érkeztek meg elsőként.⁵⁴

Az első vízi őrsöt Siófokon állították fel 1942. VII. 1-jén, amely a Balatoni Hajózási Rt.-től bérelt motoros hajókkal teljesített szolgálatot. A járőrök feladata elsősorban a vízi rendészet és a vízi mentés volt. 1943-ban három hajó készült külön a csendőrség számára, amelyek rádió adóvevővel felszerelve, négy fős személyzettel járták a Balatont. A Magyarország feletti légi háború során, több repülőgép zuhant a Balatonba, illetve az ellenséges gépek nagyobb számú bombát dobtak le a vízfelü-

letre. A siófoki őrs állománya részt vett a tó feletti légi tevékenység megfigyelésében és jelentésében, a roncsok és a sekély vízbe hulló bombák helyének felderítésében, megjelölésében, a lezuhant gépek személyzetének kimentésében. 1944. IV. 3-án éjszaka brit légitámadás érte Budapestet. A főváros felett repülő 150 repülőszázad egyik Wellington gépe megrongálódott és a visszaúton kényszerleszállást hajtott végre a Keszthelyi öbölben. A pilóta meghalt, a személyzet négy tagját kimentették. 1944. V. 30-án egy német romboló Balatonvilágos közelében zuhant a Balatonba. A vízi csendőrök jelentették az esetet a felsőbb parancsnokságoknak és a partra hozták a személyzetet.⁵⁵

A közlekedési osztályból kiváló híradó szakszolgálat előbb egy önálló szárny, majd 1944-től két szárnyból álló híradó osztály keretében működött. A gyors és megbízható hírközlés a légoltalom szempontjából is rendkívül fontos tényező volt. A híradó őrsök biztosították a központi szervekkel, parancsnokságokkal való kapcsolattartást, a helyi jelentések, illetve a központi utasítások továbbítását. 1944. IV. 1-jén önálló vasúti csendőr szárny alakult (LÁZÁR Pál őrgy.), melynek fő feladata a vasúti balesetek és rongálódások megelőzése, illetve kinyomozása, a személy- és vagyonbiztonság fenntartása volt. Az elengedhetetlen légi tevékenység, a közlekedési vonalak elleni támadások számos feladatot adtak a vasúti csendőröknek.⁵⁶

A Magyar Királyi Csendőrség ugyan nem kapott központi szerepet a polgári légoltalom megszervezése, kiépítése terén, de a második világháború időszakában saját közbiztonsági teendői ellátása, a vidéki települések légi támadás elleni védelmével kapcsolatos sokirányú feladatai elvégzése révén széles körben bekapcsolódott a légoltalmi tevékenységbe. Jelentős mértékben hozzájárult az ellenséges légitámadások okozta károk és személyi veszteségek megelőzéséhez, illetve csökkentéséhez, a közbiztonság fenntartásához, a gazdasági tevékenység és a hétköznapi élet menetének fenntartásához.

Jegyzetek:

¹ PATAKY: *A magyar polgári védelem (légtalalom) története, 1935-1992.* 7-9.p. ; MÁRFÖLDY — ADORJÁN: 335-343.p.

² 1935/XII.tc. ; MÁRFÖLDY – ADORJÁN: op.cit. 5-8.p.

³ 1939/II.tc. 131-213.§ ; 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. ; SÁNDOR: 91-103.p. + 104–152.p. ; PATAKY: *A magyar polgári védelem (légtalalom) története, 1935-1992.* op.cit. 19-20.p.

⁴ POLITOVSKY: 372-373.p. ; PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI: I.köt. 16.p.

⁵ SZUT 13.p.

⁶ CSERFAY: 627-628.p. ; NÁRAY — BERKÓ: 18-23.p.

⁷ HIM-HL.VKF. Eln. 1.4753/1941. ; HIM-HL.TGY 2974. V.rész 491.p.

⁸ HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1.4469/1941.

⁹ HIM-HL.VKF. op.cit. Eln.1.6389/1941. + 4807/1942. ; 88 004/1939. (XII. 2.) HM.r. 354-357.p. ; PAPP: A falu légtalmanak megszervezése. 207-208.p.

¹⁰ HIM-HL.VKF.op.cit. Eln. 1.4753/1941. + 4951/1941. ; 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. op.cit. 177-180.p. ; SÁNDOR: op.cit. 17-18. + 106.p.

¹¹ 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. op.cit. ; PATAKY: *A magyar polgári védelem (légtalalom) története, 1935-1992.* op.cit.

¹² PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 34.p. ; PAPP: Légtalmai tudnivalók. 24-26.p.

¹³ SÁNDOR: op.cit.

¹⁴ PARÁDI: 115-116.p.

¹⁵ CSERFAY: op.cit. 627-628.p.

¹⁶ PARÁDI: op.cit. 112-113.p.

¹⁷ SZUT op.cit. 31., 244-245.p.

¹⁸ PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 191.p.

¹⁹ SZUT op.cit. 225-226., + 245-247.p. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 204.p. ; CZIRÓK: 19.p. + 103-105.p.

²⁰ SZUT op.cit. 31-32.p.

²¹ PAPP: A falvak ellen irányuló légitámadás célja, a légitámadás fegyverei. ; PAPP: A falu légtalmanak megszervezése. op.cit. 206.p.

- ²² SZUT: op.cit. 247.p.
- ²³ HIM-HL.VKF.op.cit. Eln. 4.54 303/1943. ; HIM-HL.HM. Eln. 20. 803 810/1943.
- ²⁴ TOLDI: 306-309.p. ; SCHRÉDL: 572-574.p.
- ²⁵ 706 306/1944. (IV. 27.) HM.r. 212.p. ; PAPP: A falu légoltalmának megszervezése. op.cit. 206. ; KÖVENDY: 11.p.
- ²⁶ MNL-CSML.POLG. 19 652/1943. sz. ; 135 000/1942. (II. 14.) HM.r. 95-98.p. ; SÁNDOR: op.cit. 109.p.
- ²⁷ PAPP: A falu légoltalmának megszervezése. op.cit. 206-208.p. ; KÖVENDY: op.cit. 11.p.
- ²⁸ SZUT: op.cit. 53-56.p. + 375+376.p.
- ²⁹ HIM-HL.PERS. VII. 207. 232. d. 1944. június 3., június 5., július 31. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. II.köt. 123-125.p.
- ³⁰ HIM-HL.PERS. VII. 207. 232. d. 1944. július 8.; augusztus 10.; szeptember 18., 23.; október 9.
- ³¹ HIM-HL.TGY. 2974. V. rész 892.p.
- ³² HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1. 4931/1941. ; HIM-HL.TGY. 3080. 10.p. ; BARCZY – SÁRHIDAI: 112-118.p.
- ³³ HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1. 5662/1941., 6948/1941. ; HIM-HL.TGY. op.cit. 2974. V. rész 892.p.
- ³⁴ HORVÁTH: 2-6.p. ; TOLNAY: 578-579.p. ; BARCZA: A vasútügyi leti szolgálatról. 58-60.p.
- ³⁵ 113 284/1942. (IV. 21.) HM.r. 176-177.p.
- ³⁶ Loc.cit.
- ³⁷ SZUT: op.cit. 245-247.p.
- ³⁸ 101 938/1941. (XII. 17.) HM.r. 543-544.p.
- ³⁹ HIM-HL.PERS.op.cit. VII.207. 232. d. 1944. április 24. ; PATAKY: Magyarországon a csendőrségi események alapján 1944. február 22-től július 30-ig. 285-300.p.
- ⁴⁰ Angol gyújtólapok leírása. 369-370.p. ; Újabb ellenséges gyújtóanyagokról. 207-208.p.
- ⁴¹ HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1. 4590/1942.; HIM-HL.HM.op.cit. Eln. III. 138 946/1942. ; HIM-HL. I.HDT. Eln. I. 33 165/1942., 33 345/1942., 33 907/1942. ; Ellenséges romboló léggömbök. 410.p.
- ⁴² HIM-HL.HM. I.HDT. op.cit. Eln. I. 34 411/1942. ; MNL-CSML POLG. op.cit. 54 855/1942. ; MNL-TML.ALISP. 10 852/1944. ; Az angol romboló léggömbök. 357-367.p.
- ⁴³ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. augusztus 16., 22. ; SZUT: op.cit. 207.p.
- ⁴⁴ 105 989/1944 (IX. 18.) HM.r. 467-468.p.
- ⁴⁵ HIM-HL.HM.op.cit. Eln. 20. 114 177/1942. ; HIM-HL.PERS.op.cit.s VII. 207. 232. d. 1944. július 1.
- ⁴⁶ 105 989/1944 (IX. 18.) HM.r.
- ⁴⁷ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. július 17.
- ⁴⁸ 105 989/1944 (IX. 18.) HM.r. op.cit. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. II.köt. 18.p. ; CZIRÓK: op.cit. 56.p. + 82.p.

⁴⁹ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. augusztus 31. ; CZIRÓK: op.cit. 103-105.p. ; PAPP: *Légtalmi tudnivalók*. op.cit. 66-70.p.

⁵⁰ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. június 16., 21., 26., július 7., 9., 12. ; PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI: op.cit. II.köt. 58-59.p. + 109.p.

⁵¹ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. április 26., 27., május 8.

⁵² A röplapokon az alábbi szövegek voltak olvashatóak: „*Kellett ez nektek?*” ; „*Magyarok, rajtatok áll, mit választotok.*” ; „*Te is mosod kezeidet?*” ; „*Az út Berlin felé.*” ; „*Felszólítás a magyar néphez: verjétek ki a németeket!*” ; „*Légi Híradó.*” HIM- HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. augusztus 16.-31.

⁵³ MNL-CSML.POLG.op.cit. 45 519/1944. ; MNL-TML.ALISP.op.cit. 6640/1944. ; PATAKY: *A magyar polgári védelem (légtalmon) története, 1935-1992*. op.cit. 32.

⁵⁴ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. április 26. ; ARANY: 549.p. ; FODOR: 665-667.p. ; KONTRA: 170-173.p. ; ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: 24.p. ; VEDÓ: 83.p.

⁵⁵ HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. április 26. június 1. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 154.p. ; KAISER: 63.p. ; REKTOR: 181.p.

⁵⁶ REKTOR: op.cit. 180.p. ; ROVÁS: 750-761.p. ; PARÁDI: op.cit. 62.p. ; BARCZA: *A vasútügyi leti szolgálatról*. op.cit. 840-843.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BARCZY – SÁRHIDAI (33. ;) — BARCZY Zoltán – SÁRHIDAI Gyula: *A Boforstól a Doráig. A magyar légvédelmi tüzérség, 1914-1945. Légi győzelmek, 1914-1945.* Budapest, 2008, Petit Real Könyvkiadó. 239 p. HU-ISBN: 978 963 92 6739 8. HU-ISSN 1587-6535.
- CZIRÓK (19.;48. ;) — CZIRÓK Zoltán: *„Végigdübörögtek feletünk a halál fuvarosai”. Légi események a Celldömölki és a Ságvári járás légtérében, 1944-1945.* Szombathely, 2008, Vasi Múzeumbarát Egylet. 240.p. HU-ISBN: 978 963 88 1881 2.
- KAISER (55. ;) — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csenedőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.
- MÁRFÖLDY — ADORJÁN (1.;2. ;) — MÁRFÖLDY Aladár — ADORJÁN János: *A légi veszély és a védekezés módjai, polgári szempontból tekintve.* Budapest, 1936, Madách Könyvkiadó. 369 p.
- NÁRAY — BERKÓ (6. ;) — NÁRAY Antal — BERKÓ István: *Légítámadás!* Budapest, 1936, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 304 p.
- PARÁDI (14.;16.;56. ;) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csenedőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.*

- Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281.p. HU-ISBN: 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN: 2062-8447.
- PATAKY: *A magyar polgári védelem (légtalalom) története, 1935-1992.* (1.;3.;11.;53.) — PATAKY Iván: *A magyar polgári védelem (légtalalom) története, 1935–1992.* Budapest, 1992, Polgári Védelem Országos Parancsnoksága. 138 p. HU-ISBN 878 863 03 3396 2.
- PATAKY: Repülőesemények Magyarországon a csendőrségi események alapján 1944. február 22-től július 30-ig. (39.;) — PATAKY Iván: Repülőesemények Magyarországon a csendőrségi események alapján 1944. február 22-től július 30-ig. *A Repülés-történeti Konferencia Közleményei,* (1996) 21.sz. HU-ISSN 1416-5287. 285-300.p.
- PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI — SÁRHIDAI Gyula: *Légi háború Magyarországon felett.* I-II.köt. Budapest, 1992, Zrínyi Kiadó. I.köt. 271 p. HU-ISBN 963 32 7154 1., II.köt. 361 p. HU-ISBN 963 32 7163 0.
- REKTOR (55.;56.)) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.

TANKÖNYVEK

- PAPP: *Légtalalmi tudnivalók.* (12.;49.)) — PAPP Ottó: *Légtalalmi tudnivalók.* Budapest, 1943, Bajza Ny. 47.p.

TANULMÁNYOK

- ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER (54.)) — ARTNER Ramona – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis),* XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 23-40.p. HU-ISSN 1216-6774.
- VEDÓ (54.)) — VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis),*

XXV.évf. (2015) 47-48-49-50.sz. 81-94.p.
HU-ISSN 1216-6774.

CIKKEK

- Angol gyújtólapok leírása, azok alkalmazása és az ellenük való védekezés. (40.;
- Angol gyújtólapok leírása, azok alkalmazása és az ellenük való védekezés. *Csendőrségi Lapok*, XXXI.évf. (1941) 11.sz. 369-370.p.
- Az angol romboló léggömbök. (42.;
- Az angol romboló léggömbök összefoglaló ismertetése. *Légoltalmi Közlemények*, III.évf. (1942) 23.sz. 357-367.p.
- ARANY (54.;
- ARANY István: Vasúti és közlekedési őrsseink szolgálatáról. 1. rész. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 17.sz. 549.p.
- BARCZA: A vasútigyeleti szolgálatról. (34.;56.;
- BARCZA Jenő: A vasútigyeleti szolgálatról. *Csendőrségi Lapok*, XX.évf. (1930) 27.sz. 840-843.p.
- CSERFAY (6.;15.;
- CSERFAY Ferenc: A főszolgabíró jogállása, hatósági jogköre és a csendőrséghez való viszonya. *Csendőrségi Lapok*, XXXIV. évf. (1944) 20. sz. 622-628.p.
- Ellenséges romboló léggömbök. (41.;
- Ellenséges romboló léggömbök. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 13.sz. 410-411.p.
- FODOR (54.;
- FODOR Sándor: Gépjárművek a csendőrségnél. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 21.sz. 665-667.p.
- HORVÁTH (34.;
- HORVÁTH Győző: A csendőrség és a légvédelem. *Csendőrségi Lapok*, XV.évf. (1925) 1.sz. 2-6.p.
- KONTRA (54.;
- KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 6.sz. 170-173.p.
- KÖVENDY (25.;27.;
- KÖVENDY Károly: A Magyar Királyi Csendőrség 100 éves évfordulójára. *Bajtársi Levél. A M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség Központi Tájékoztatója*, XXXIV.évf. (1981) 1.sz. 10-13.p.

PAPP. A falu légoltalmának megszervezése. (9.;21.;25.;27.;) — PAPP Ottó: A falu légoltalmának megszervezése. *Csendőrségi Lapok*, XXXIV.évf. (1944) 7.sz. 206-208.p.

PAPP: A falvak ellen irányuló légitámadás célja, a légitámadás fegyverei. (21.;) — PAPP Ottó: A falvak ellen irányuló légitámadás célja, a légitámadás fegyverei. *Csendőrségi Lapok*, XXXIV.évf. (1944) 3.sz. 6670.p.

POLITOVSZKY (4.;) — POLITOVSZKY Vilmos: Még egyszer a légvédelemről. *Csendőrségi Lapok*, XVIII.évf. (1928) 14. sz. 372-375.p.

ROVÁS (56.;) — ROVÁS Rovó: Pillanatfelvétel a vasúti csendőri szolgálatról. *Csendőrségi Lapok*, XXXIII.évf. (1943) 24.sz. 750-751.p.

SCHRÉDL (24.;) — SCHRÉDL Vilmos: Gázvédelmi szolgálat. *Csendőrségi Lapok*. XXII.évf. (1932) 18 sz. 572-575.p.

TOLDI (24.;) — TOLDI Árpád: A falu és a közbiztonság. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 10.sz. 306-309.p.

TOLNAY (34.;) — TOLNAY Lajos: A hátszág légvédelme. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 18.sz. 578-581.p.

Újabb ellenséges gyújtóanyagokról és az ellenük való védekezésről. (40.;) — Újabb ellenséges gyújtóanyagokról és az ellenük való védekezésről. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 7.sz. 207-208.p.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY KIADVÁNYOK

SÁNDOR (3.;13.;26.;) — SÁNDOR András (szerk.): *Légoltalmi rendelkezések*. Budapest, 1940, Közigazgatási Könyvkiadó. 244 p.

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

HIM-HL. I.HDT. (41.;42.;) — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) I.HDT. (I. Honvéd Hadtest iratai)

OLASZ Lajos : A Magyar Királyi Csendőrség részvétele a légoltalomban,
a II. világháború éveiben

- HIM-HL.HM. — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum)
(23.;41.;45.;) HL (Hadtörténelmi Levéltár) HM (Honvédelmi Minisztérium iratai)
- HIM-HL.TGY. — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum)
(7.;31.;32.;33.;) HL (Hadtörténelmi Levéltár) TGY (Tanulmánygyűjtemény)
- HIM-HL.PERS. — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum)
(29.;30.;39.;43.;45.;
47.;49.;50.;51.;52.;
54.;55.;) HL (Hadtörténelmi Levéltár) PERS
(Personaliak)

- HIM-HL.VKF. — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum)
(7.;8.;9.;10.;23.;32.;
33.;41.;) HL (Hadtörténelmi Levéltár) VKF (Vezérkari Főnökség) iratai.

- MNL-CSML.POLG. — MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) CSML
(26.;42.;53.;) (Csongrád Megyei Levéltár) POLG (Szeged város polgármestere iratai)

- MNL-TML.ALISP. — MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) TML
(42.;53.;) (Tolna Megyei Levéltár) ALISP (Alispáni iratok)

SZABÁLYZATOK

- SZUT — *Szervezeti és szolgálati utasítás a M. Kir. Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat Rt. 411.p.

JOGSZABÁLYOK

- 1935/XII.tc. — 1935/XII.tc. a légvédelemről.
(2.;
- 1939/II.tc. — 1939/II.tc. a honvédelemről.
(3.;
- 88 000/1939. (VI. 17.) — 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. a légoltalom megszervezése.
HM.r. *Honvédségi Közlöny*, LXVI.évf. (1939) 25.sz. 175-199.p.
(3.;10.;11.;
- 88 004/1939. (XII. 2.) — 88 004/1939. (XII. 2.) HM.r. a községek
HM.r. légoltalmának megszervezése.
(9.;) *Honvédségi Közlöny*, LXVI.évf. (1939) 36.sz. 354-357.p.

- 101 938/1941. (XII. 17.) — 101 938/1941. (XII. 17.) HM.r.
HM.r. Légi járóművek baleseti és kényszerleszá-
(38. :) lási bejelentésének újabb szabályozása.
Csendőrségi Közlöny, XXVI.évf. (1941)
48.sz. 543-544.p.
- 113 284/1942. — 113 284/1942. (IV. 21.) HM.r. Légi ellen-
(IV. 21.) HM.r. őrző szolgálat ellátásának egységes szabá-
(35.;36. :) lyozása a csendőrségnél.
Csendőrségi Közlöny, XXVII. évf. (1942)
17. sz. 176–177.p.
- 135 000/1942. — 135 000/1942. (II. 14.) HM.r. Az I. légol-
(II. 14.) HM.r. talmi csoportba sorolt építmények és a II.
(26. :) légoltalmi csoportba sorolt vagyontárgyak
(építmények és ipartelemek) légoltalma.
Honvédségi Közlöny, LXIX.évf. (1942)
10.sz. 90-105.p.
- 105 989/1944 (IX. 18.) — 105 989/1944 (IX. 18.) HM.r. Ellenséges
HM.r. repülő hajózó személyzet és repülőgép-
(44.;46.;48. :) roncsokkal való eljárás újbóli szabályo-
zása.
Csendőrségi Közlöny, XXIX.évf. (1944)
39.sz. 467-468.p.
- 706 306/1944. — 706 306/1944. (IV. 27.) HM.r. légitáma-
(IV. 27.) HM.r. dásoktól sújtott területeken szolgálatot tel-
(25. :) jesítő csendőrök példaadó magatartása.
Csendőrségi Közlöny, XXIX.évf. (1944)
19.sz. 212.p.

